

HỌC VIỆN CHÍNH TRỊ QUỐC GIA HỒ CHÍ MINH
-----@-----

TỔNG QUAN KHOA HỌC

ĐỀ TÀI CẤP BỘ

Năm 2005

**TÍN NGƯỠNG THÁNH NHÂN VÀ TÍN NGƯỠNG
THẦN LINH TRONG CỘNG ĐỒNG
NGƯỜI HOA Ở VIỆT NAM
(Qua nghiên cứu tại TP.Hồ Chí Minh)**

Cơ quan chủ trì: VIỆN NGHIÊN CỨU TÔN GIÁO
VÀ TÍN NGƯỠNG

Chủ nhiệm đề tài: PGS,TS.Ngô Hữu Thảo

Thư ký đề tài: THS.Nguyễn Khắc Đức

HÀ NỘI, 2006

6036
2578/06

CÁC THÀNH VIÊN THAM GIA

Chủ nhiệm: PGS,TS. Ngô Hữu Thảo

Thư ký đề tài: ThS. Nguyễn Khắc Đức

Cùng tập thể các nhà khoa học:

PGS,TS. Nguyễn Đức Lữ

TS. Hoàng Minh Đô

TS. Phạm Văn Dân

TS. Trương Thị Hiền

ThS. Nguyễn Phú Lợi

ThS. Phạm Hữu Xuyên

TS. Hoàng Thị Lan

ThS. Phạm Thị Thuận

ThS. Nguyễn Thị Kim Thanh

ThS. Bùi Huy Thành

MỤC LỤC

	Trang
	Lời nói đầu 4
Chương I:	Vài nét về người Hoa ở Việt Nam và tín ngưỡng, tôn giáo của họ 9
1.1.	<i>Đặc điểm của cộng đồng người Hoa ở Việt Nam 9</i>
1.1.1.	Khái niệm người Hoa và lịch sử người Hoa di cư vào Việt Nam và TP.Hồ Chí Minh 9
1.1.2.	Một vài đặc điểm của người Hoa trên các lĩnh vực hoạt động cơ bản của xã hội 16
1.2.	<i>Đặc điểm tín ngưỡng, tôn giáo của người Hoa ở Việt Nam 20</i>
1.2.1.	Khái niệm tín ngưỡng, tín ngưỡng dân gian, tôn giáo và mê tín dị đoan 20
1.2.2.	Vài nét về đặc điểm tôn giáo của người Hoa 23
1.2.3.	Tín ngưỡng dân gian của người Hoa và tín ngưỡng Thánh nhân, Thần linh 24
Chương II:	Thực trạng tín ngưỡng Thánh nhân và tín ngưỡng Thần linh của người Hoa ở TP.Hồ Chí Minh 31
2.1.	<i>Thực trạng tín ngưỡng Thánh nhân 31</i>
2.1.1.	Tín ngưỡng Quan Công 31
2.1.2.	Tín ngưỡng Bà Thiên Hậu 35
2.1.3.	Tín ngưỡng Phật bà Quan Âm 40
2.1.4.	Tín ngưỡng Bao Công 45
2.1.5.	Tín ngưỡng Bốn Đầu Công 48
2.2.	<i>Thực trạng tín ngưỡng Thần linh 51</i>
2.2.1.	Tín ngưỡng Thổ Công 51
2.2.2.	Tín ngưỡng Thần Tài 54
2.2.3.	Tín ngưỡng thờ Ngọc Hoàng 61
2.2.4.	Tín ngưỡng Di Lặc 66
2.3.	<i>Khái quát đặc điểm tình hình tín ngưỡng Thánh nhân và tín ngưỡng Thần linh của người Hoa 68</i>

Chương III:	Xu hướng biến động của tín ngưỡng Thánh nhân, tín ngưỡng Thần linh và những giải pháp, kiến nghị nhằm phát huy mặt tích cực, hạn chế mặt tiêu cực của nó	70
3.1.	<i>Xu hướng biến động của tín ngưỡng Thánh nhân và tín ngưỡng Thần linh</i>	70
3.1.1.	Những căn cứ để tìm hiểu xu hướng biến động của tín ngưỡng Thánh nhân và tín ngưỡng Thần linh	70
3.1.2.	Xu hướng biến động của tín ngưỡng Thánh nhân và tín ngưỡng Thần linh	74
3.1.3.	Một số vấn đề đặt ra đối với tín ngưỡng Thánh nhân và tín ngưỡng Thần linh ở Việt Nam hiện nay	75
3.2.	<i>Những giải pháp và kiến nghị</i>	76
3.2.1.	<i>Những giải pháp</i>	76
3.2.2.	<i>Kiến nghị</i>	89
	Kết luận	94
	Danh mục các tài liệu tham khảo	97

LỜI MỞ ĐẦU

1. Tính cấp thiết của đề tài

Trong những năm vừa qua và hiện nay, trên thế giới đã và đang diễn ra nhiều sự kiện phức tạp, thậm chí xung đột đổ máu, liên quan trực tiếp vấn đề đến tôn giáo, dân tộc.

Là một quốc gia đa dân tộc, đa tôn giáo, ở nước ta thời gian gần đây đời sống tôn giáo, tín ngưỡng tại một số địa phương có chiều hướng phát triển, với những tính chất phức tạp mới, nhất là ở các khu vực Tây Nguyên, Tây Bắc và Tây Nam Bộ. Sự kiện xảy ra ở một số tỉnh Tây Nguyên vào tháng 02 năm 2001 và tháng 4 năm 2004, một lần nữa lại đặt ra cho chúng ta nhiệm vụ to lớn và khó khăn hơn trong việc nghiên cứu vấn đề tôn giáo, dân tộc và những hoạt động lợi dụng tôn giáo, dân tộc của các thế lực thù địch.

Trong thời gian qua, Trung tâm khoa học về tín ngưỡng và tôn giáo, nay là Viện nghiên cứu Tôn giáo và Tín ngưỡng, đã được giao một số đề tài nghiên cứu về vấn đề tôn giáo, tín ngưỡng ở các tỉnh Tây Nguyên, Tây Bắc, Tây Nam Bộ, Ninh Thuận, Bình Thuận, gắn liền với các dân tộc thiểu số có nhiều đặc thù như Êđê, Bana, H'Mông, Khmer và Chăm... Nhưng việc nghiên cứu về tôn giáo, tín ngưỡng của người Hoa ở nước ta, một dân tộc vốn cũng có nhiều đặc thù không kém các dân tộc nêu trên, thì vẫn chưa có một đề tài nào. Chính vì thế, những hiểu biết của đội ngũ cán bộ nghiên cứu và giảng dạy của Viện về vấn đề tôn giáo, tín ngưỡng trong cộng đồng người Hoa còn những hạn chế nhất định.

Người Hoa đến sinh sống ở nước ta từ lâu. Trong quá trình sinh sống ở Việt Nam, cộng đồng người Hoa có vai trò quan trọng trong việc hình thành và phát triển nhiều ngành kinh tế và cùng với 53 dân tộc khác, đã tham gia tích cực vào cuộc đấu tranh chống thực dân, đế quốc, xây dựng và bảo vệ Tổ quốc Việt Nam xã hội chủ nghĩa. Đảng ta luôn khẳng định "*Người Hoa là*

*công dân Việt Nam, được hưởng mọi quyền và làm mọi nghĩa vụ của công dân Việt Nam, đoàn kết người Hoa trong cộng đồng các dân tộc Việt Nam, cùng làm chủ tập thể Tổ quốc Việt Nam xã hội chủ nghĩa”*¹.

Số liệu điều tra gần đây cho thấy, ở Việt Nam hiện nay có 862.371 người Hoa, chiếm 1,1% dân số cả nước². Người Hoa sinh sống ở nhiều địa phương trong cả nước, trong đó, đa số ở thành phố Hồ Chí Minh và các tỉnh Nam Bộ (ở TP.Hồ Chí Minh, người Hoa chiếm hơn 50% số người Hoa toàn Nam Bộ).

Cũng như các dân tộc thiểu số khác, tín ngưỡng, tôn giáo của người Hoa là một nhu cầu tinh thần không thể thiếu, có vai trò quan trọng trong định hướng giáo dục nhân cách và tâm lý cộng đồng tộc người. Đồng thời nó cũng có ảnh hưởng không nhỏ đến đời sống tinh thần của các dân tộc khác ở nước ta, nhất là đối với người Việt. Đặc biệt hơn, tín ngưỡng, tôn giáo của người Hoa còn là cầu nối tinh thần giữa họ với đất nước Trung Hoa trong lịch sử cũng như đương đại.

Trong đời sống tín ngưỡng dân gian vốn rất phong phú của người Hoa, nổi bật lên là, họ rất tin vào *Tín ngưỡng Thánh nhân* và *Tín ngưỡng Thần linh*. Bởi vì, các loại hình tín ngưỡng này có vai trò hàng đầu trong việc định hướng nhân cách và củng cố tâm lý cộng đồng, một tố chất có ý nghĩa sống còn đối với họ khi phải phiêu bạt quê hương, đất nước, đến lập nghiệp, sinh sống tại nơi xứ người. Hệ thống *tín ngưỡng thánh nhân* bao gồm: thờ cúng Quan Công, Bà Thiên Hậu, Quan Âm Bồ Tát, Bốn Đầu Công... Hệ thống *tín ngưỡng thần linh* bao gồm: thờ Ngọc Hoàng, Phật Di Lặc, Thần Tài, Thổ Công... Đây là nét nổi bật, làm cho hoạt động tín ngưỡng dân gian của người

---

¹ Đảng Cộng sản Việt Nam, Ban Bí thư TW, Chỉ thị số 10-CT/TW, ngày 17/11/1982, “chính sách đối với người Hoa trong giai đoạn mới”

² Số liệu tổng điều tra dân số và nhà ở toàn quốc ngày 01/4/1999

Hoa có sự khác nhau ít nhiều so với tín ngưỡng dân gian của người Việt và của các dân tộc khác ở nước ta.

Bên cạnh các hình thức tín ngưỡng dân gian, người Hoa cũng đi theo một số tôn giáo lớn, như Công giáo, đạo Tin lành, Phật giáo, nhưng số tín đồ không đông. Song hiện nay đang có tình hình là, người Hoa theo đạo Tin lành ngày một gia tăng. Với thực tế ấy và với tính chất phức tạp của đạo Tin lành đang thể hiện ra trong nhiều dân tộc thiểu số ở nước ta, có thể sẽ tiềm ẩn những nhân tố tạo nên sự mất ổn định trong hoạt động tín ngưỡng, tôn giáo ở cộng đồng người Hoa.

Như vậy, việc nghiên cứu vấn đề tín ngưỡng dân gian trong cộng đồng người Hoa hiện nay, mà cụ thể là tín ngưỡng Thánh nhân và tín ngưỡng Thần linh, là một việc làm có tính cấp thiết cả về lý luận và thực tiễn, không chỉ đối với những người làm công tác nghiên cứu, giảng dạy tôn giáo học ở Học viện Chính trị quốc gia Hồ Chí Minh và ở các đơn vị khác, mà còn đối với cả những người làm công tác lãnh đạo, quản lý xã hội nước ta hiện nay. Với những lý do đó, chúng tôi chọn đề tài nghiên cứu: *"Tín ngưỡng Thánh nhân và tín ngưỡng Thần linh trong cộng đồng người Hoa ở Việt Nam (qua nghiên cứu tại Thành phố Hồ Chí Minh)"*.

2. Tình hình nghiên cứu

Trong thời gian qua, trên phạm vi quốc tế và ở Việt Nam đã có nhiều công trình nghiên cứu về người Hoa ở Việt Nam, nhất là ở thành phố Hồ Chí Minh. Có thể nêu ra một số công trình như: *Xã hội người Hoa ở thành phố Hồ Chí Minh sau năm 1975 - Tiềm năng và phát triển* (Mạc Đường, Nxb KHXH, H.1994); *Người Hoa trong xã hội Việt Nam (Thời Pháp thuộc và dưới chế độ Sài Gòn)* (Trần Khánh - Viện Nghiên cứu Đông Nam Á - Nxb KHXH, H.2002); *Các nhóm cộng đồng người Hoa ở Việt Nam* (Châu Hải - Viện nghiên cứu Đông Nam Á); *Người Hoa thành phố Hồ Chí Minh trong chặng đường đầu tiên xây dựng CNXH và những vấn đề đặt ra* (Viện KHXH thành

phố Hồ Chí Minh, 1989); *The Ethnic Chinese in Vietnam and Sino - Vietnamese Relation* (Amer Ramses Forum, Kuala Lumpur, 1991); *Some*

Observations Regarding Business Strategies of Overseas Chinese Trades in South Vietnam (Barton.C.A.Trust and Credit), *Guangxi Ji Huaqiao Huaren Ziliao Xuanbian* (Zhao Heman)...

Các công trình nghiên cứu trên đây đã đề cập đến cộng đồng người Hoa ở Việt Nam dưới các góc độ như: sử học, dân tộc học, kinh tế học, hay ngôn ngữ học... Những công trình này đã nêu ra được tương đối toàn diện về các vấn đề liên quan đến người Hoa ở Việt Nam nói chung và người Hoa ở thành phố Hồ Chí Minh nói riêng. Tuy nhiên, riêng về tình hình tín ngưỡng Thánh nhân và tín ngưỡng Thần linh trong cộng đồng người Hoa ở Việt Nam, thì các công trình đó đề cập đến chưa nhiều, nhất là từ phương diện công tác đối với tín ngưỡng của hệ thống chính trị.

3. Mục tiêu nghiên cứu

Trên cơ sở tìm hiểu, phân tích thực trạng tình hình hệ thống tín ngưỡng Thánh nhân và Thần linh của cộng đồng người Hoa (qua nghiên cứu tại địa bàn TP.Hồ Chí Minh), đề tài từ đó dự báo xu hướng phát triển của nó; đề xuất giải pháp và kiến nghị từ phương diện chính sách đối với tín ngưỡng của Đảng và Nhà nước ta, nhằm phát huy mặt tích cực, hạn chế mặt tiêu cực trong các hoạt động tín ngưỡng, nâng cao hiệu quả công tác tín ngưỡng, đảm bảo đại đoàn kết toàn dân tộc, góp phần củng cố mối quan hệ hữu nghị Việt - Trung.

4. Phương pháp nghiên cứu

Đề tài được thực hiện dựa trên cơ sở phương pháp luận của chủ nghĩa duy vật biện chứng và chủ nghĩa duy vật lịch sử. Đề tài sử dụng các phương pháp nghiên cứu khoa học khác, như: phương pháp lô gíc - lịch sử,

phân tích - tổng hợp, cấu trúc - hệ thống, so sánh, điều tra xã hội học, tổng kết thực tiễn, phỏng vấn chuyên gia...

5. Giới hạn phạm vi nghiên cứu của đề tài

- Đề tài không nghiên cứu tất cả các hình thức tín ngưỡng dân gian của người Hoa ở Việt Nam, mà chỉ giới hạn nghiên cứu một số hình thức tín ngưỡng tiêu biểu trong hệ thống tín ngưỡng Thánh nhân và Thần linh của dân tộc này.

- Địa bàn đề tài nghiên cứu chủ yếu là ở thành phố Hồ Chí Minh.

6. Kết cấu đề tài

Ngoài phần mở đầu, kết luận, tài liệu tham khảo và phụ lục, nội dung đề tài có kết cấu gồm 3 chương như sau:

Chương I: *Vài nét về người Hoa ở Việt Nam và tín ngưỡng, tôn giáo của họ.*

Chương II: *Thực trạng tín ngưỡng Thánh nhân và Thần linh của người Hoa ở thành phố Hồ Chí Minh.*

Chương III: *Xu hướng biến động của tín ngưỡng Thánh nhân, Thần linh và giải pháp, kiến nghị nhằm phát huy mặt tích cực, hạn chế mặt tiêu cực của nó.*

Chương I:

VÀI NÉT VỀ NGƯỜI HOA Ở VIỆT NAM VÀ TÍN NGƯỠNG, TÔN GIÁO CỦA HỌ

1.1. Đặc điểm của cộng đồng người Hoa ở Việt Nam

1.1.1. Khái niệm người Hoa, lịch sử người Hoa di cư vào Việt Nam và TP. Hồ Chí Minh

1.1.1.1. Khái niệm người Hoa

Người Hoa ở Việt Nam còn được gọi với các tên khác: Hán, người Việt gốc Hoa, Hoa kiều, Hoa kiều hải ngoại, người Tàu, Tàu ô, Ba tàu (rất khó giải thích), người Khách, cộng đồng người Hoa. Trong ngôn ngữ Phương Tây, người Hoa được gọi là Chinese (Tiếng Anh), Chinois (tiếng Pháp), Kitai (Tiếng Nga). Như thế đủ thấy, việc định nghĩa khái niệm người Hoa là không đơn giản, rất khó đạt đến sự thống nhất cao.

Theo nhà nghiên cứu Trần Khánh, trong bài viết: *“Bàn về thuật ngữ và khái niệm người Hoa Đông Nam Á”*³, tác giả cho rằng, trong lịch sử, cho đến nửa đầu thế kỷ XIX, trong ngôn ngữ phương Tây, chỉ có một từ để chỉ tất cả những người thuộc dòng dõi Trung Hoa, xuất phát từ vương quốc trung tâm. Đó là từ Chinese trong tiếng Anh, Chinois trong tiếng Pháp và Kitai trong tiếng Nga. Từ các từ chung đó, sau này người ta kết hợp chúng với một vài từ khác để chỉ những đối tượng cụ thể hơn, như người Trung Hoa lục địa, người Trung Hoa Đài loan, người Trung Hoa Hồng Kông, người Trung Hoa hải ngoại, người Trung Hoa sinh ra ở nước ngoài, người Hoa Đông Nam Á, người Hoa Malaixia... Còn trong tiếng Hán và tiếng Việt cũng có nhiều từ chung để chỉ người có dòng dõi Trung Hoa, như người Trung Quốc (Zhongguo ren), người Trung Hoa (Zhong hua ren), người Hán (Han ren), người Đường (Tang